

Familia Servanda Est: Aile Korunmalı ve Gözetilmelidir, Ama Nasıl? "Ailenin Ötesi" Kitabına Dair Bazı Değerlendirmeler

The Family Must Be Protected and Supervised, But How? Book Review: "Beyond the Family"

Yaz. Bülent Somay, *Ailenin Ötesi: Başka Bir Üreme, Cinsellik ve Kardeşlik Rejimi İçin Öneriler*, Metis Yayınları, 2024, 296 Sayfa.
ISBN: 978-605-316-311-4

Alev Erkilet¹

Öz

Bu yazıda Bülent Somay'ın *Ailenin Ötesi: Başka bir Üreme, Cinsellik ve Kardeşlik Rejimi için Öneriler* başlıklı kitabına dair bazı değerlendirmeler yer almaktadır. Yazının temel amacı, Somay'ın Shulamith Firestone'un *Cinselliğin Diyalektiği* kitabına ve Marx'ın Feuerbach üzerine yazdığı *Dördüncü Tez'e* atıfla ortaya attığı *familia delenda est* (aile yok edilmeli) tezini analiz etmektir. Somay bu kitapta aile kendiliğinden değişiyor, parçalanıyor ve ayrışıyor da, toplumun anlamlı bir dönüşümü için bunun yeterli olmayacağı, bu yıkımın tamamlanabilmesi için insan iradesinin ve faaliyetinin de gerekli olduğu görüşünü temellendirmeye çalışmaktadır. Bunu yapabilmek için de ailenin üç temel bileşeni olan anne(lık), baba(lık) ve çocuk(luk) üzerinde durarak bu kavramların anlamının nasıl bir değişim geçirdiğini irdelemektedir. Annelik, babalık ve çocukluğun aldığı bu yeni şekiller ile queer'in, baba tahakkümü üzerine kurulu düzeni tehdit etme kapasitesine işaret etmektedir. Yazıda, kitapta ortaya konulan düşüncelerin genel bir değerlendirmesi ve kritiği yapılmaktadır. Bu kritiğe bağlı olarak, ailenin toplumsal koşullara bağlı olarak farklı biçimler alabileceği ve diğer kurumlar gibi ailenin de, zulmün değil adaletin tesisi için bir vasıta kılınabileceği görüşü ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Annelik, Babalık, Çocukluk, Aile, Queer.

Abstract

This book review presents some evaluations about Bülent Somay's book *Beyond Family: A Case for Another Regime of Reproduction, Sexuality and Kinship*. The main objective of this review is to analyze Somay's thesis of *familia delenda est* (family is to be destroyed), which he proposes by referencing Shulamith Firestone's book *The Dialectic of Sexuality and Marx's Theses on Feuerbach*. In this book, Somay tries to justify the opinion that even if the family is spontaneously changing, splitting into its parts and dissolving today, it will not be enough for a meaningful transformation of the society. To finalize this destruction, human agency and action are also necessary. In order to realize this mission, Somay handles the three components of the family: father(hood), mother(hood) and child(hood), and analyses the changes in the meanings of these concepts. According to Somay, the new forms of motherhood, fatherhood and childhood, alongside queering, possess the potential to challenge the prevailing order which is founded on the hegemony of the father. This book review is making a general evaluation and criticism of the ideas put forward in *Beyond the Family*. And, in relation with this criticism, it defends the idea that family can take different forms according to the social conditions and -as other institutions- family can also be a medium for the establishment of justice.

Keywords: Motherhood, Fatherhood, Childhood, Family, Queer.

Atıf/Citation: Erkilet, A. (2024). Familia Servanda Est: Aile Korunmalı ve Gözetilmelidir, Ama Nasıl? "Ailenin Ötesi" Kitabına Dair Bazı Değerlendirmeler. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 767-782.

¹ Prof. Dr., İbn Haldun Üniversitesi, aleverkilete@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9528-1789.

Bülent Somay *Ailenin Ötesi* kitabına Shulamith Firestone'un *Cinselliğin Diyalektiği* kitabına atıf yaparak "biyolojik aileyi -içinden iktidar psikolojisinin her zaman kaçırılıp topluma sokulabileceği o bağıllığı-kökünden söküp atmadıkça, sömürü solucanı asla yok edilemeyecektir" (s. 19) önermesiyle başlar. Aynı zamanda kitabın giriş bölümünün de başlığı olan *familia delenda est* yani "aile yok edilmeli ya da "yok oldu" önermesi Somay'ın kitap boyunca temellendirmeye çalıştığı ana argümandır. Bugün aile kendiliğinden değişiyor, parçalanıyor ve ayrışıyorsa da toplumun anlamlı bir dönüşümü için bu yeterli olmaz, "insan iradesi ve faaliyeti" de gerekir (s. 25). Somay kitap boyunca Shulamith Firestone tarafından ortaya atılmış argümanlar üzerinden yürüyecek olsa da, bu argümanlara Marx'tan da destek bulmak istemiştir. "Marx'ın Feuerbach üzerine yazdığı ve ailenin hem teorik hem de pratik olarak ölüm fermanını ilan eden dördüncü tez"i çıkış noktası olarak aldığı söylese de (s. 26) bu iddiası kendisinin daha sonra ortaya koyduğu gerekçelerle zayıflamaktadır. Zira 1845'lerde "Engels ile birlikte yazdıkları Alman İdeolojisi için bir tür yol haritası olarak kaleme aldığı" düşünülen bu ifadeler Marx hayattayken yayınlanmamıştır. Engels'in *Lugwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu* kitapçığına ek olarak yayınlandığında ise Engels tarafından değiştirilmiş şekilde karşımıza çıkar. Somay'a göre "bu dünyevi ailenin kendisi de teoride ve pratikte yok edilmelidir" ifadesini Engels yıllar sonra kamuoyuyla şu şekilde paylaşacaktır: "Böylece, örneğin dünyevi ailenin kutsal ailenin sırrı olduğu keşfedildiğinde, bu dünyevi ailenin kendisi de teoride *eleştirilmeli* ve pratikte *dönüştürülmelidir*" (s. 27).

Marx'ın yayınlamadığı görüşlerini "epeyce muhafazakâr bir yaşam tarzı olmasına rağmen aile kurumunun çok güçlü bir düşmanı" olarak niteleyen Somay, Engels'i ise "yumuşak bir eleştirmen" olmakla suçlar: "Engels 1895'te öldü ve feminist hareketin ilk dalgasının başlangıcına tanıklık etti; bu hareketin genellikle aileye karşı olmayan, daha ziyade kadınların oy hakkı ve eşit ücret talebine yoğunlaşan ilkelerine uymaktan başka bir şey yapmadı" (s. 28). Dolayısıyla kitap biri yaşam tarzı muhafazakâr olan diğeri ise fikirde muhafazakâr kalan iki önderin görüşlerine Shulamith Firestone'dan destek alarak daha radikal bir içerik kazandırmak istemektedir. Toplumda karşımıza çıkan sorunlar istikametinde bugün her insafli entelektüelin kabul edeceği "teoride eleştirme ve pratikte dönüştürme" yolunu seçmek yerine ailenin

topyekûn ortadan kaldırılmasını önermektedir: "Marx'ın... hiçbir zaman kamuoyuna açıklamadığı ve sadece bir "kendine not" olarak sakladığı aile hakkındaki iddiayı, yani bu kurumun hem teoride hem de pratikte yok edilmesi gerektiği iddiasını yeniden canlandırmanın zamanı gelmiştir" (s. 29).

Bunu yapabilmek için feminist hareketin de bir eleştirisini vermek gerekir. Mary Wollstonecraft gibi feminist hareketin öncü zihinlerinin "pratikte yaptığı şey" de "mevcut aile yapısını desteklemektir" (s. 31). Evrenselci olduğu kadar uzlaşmacı da olan bu yaklaşımların 21. yüzyılda hala yaşamakta olduğunu belirten Somay, Simone de Beauvoir'ın İkinci Cins (1949) kitabıyla başlayan ikinci dalga feminizmin Shulamith Firestone, Lynee Segal gibi feministlerin ellerinde daha radikal bir biçim aldığını vurgular (s. 31). Ona göre bu önemlidir zira "ataerkilliğe karşı herhangi bir muhalefet, hegemonik erkek/baba üstünlüğünü yıkmayı ama cinsellik/üreme kutupsallığını ve cinselliğin üremeye boyun eğmesini, daha kestirme bir deyişle aileyi olduğu gibi korumayı hedeflediği ölçüde, aynı hegemonik yapının başka bir çeşidiyle sonuçlanmaya mahkûmdur" (s. 33).

İkinci dalgaya mensup yazar ve aktivistlerin söz ettiği cinsel özgürleşme, "cinselliğin üremeden özgürleşmesi anlamına geliyordu. Bu özgürleşme sadece kadınların erkek egemenliğinden kurtuluşu değil, aynı zamanda çocukların yetişkin hegemonyasından özgürleşmesi, fiziksel ve zihinsel "özürlülerin", "hasta", "yaşlı" ve "queer" olanların, "sağlıklı" ve "normal" olanların hegemonyasından özgürleşmesi anlamına geliyordu" (s. 33). Sosyal tabakalaşma literatüründe bu tartışmalar cinsiyetçilik (sexism), ırkçılık (racism), yaşlılara dönük ayrımcılık (agism), çocuk düşmanlığı (childism), engellilere (disablism) ve hastalara (özellikle akıl hastalıkları bağlamında saneism veya sanism) karşı ayrımcılık ve eşcinsellere (homofobi) yönelik ayrımcılık ve nefret suçlarını da içine alacak şekilde yer bulmuştur. Feminizmin yalnızca bir alt başlığını oluşturduğu çok daha kapsamlı bir eşitsizlik ve ayrımcılık literatürü ve aktivizmi mevcuttur. Ancak Somay kitabın geri kalanında tartışmayı Lacancı psikanaliz üzerinden yürüttüğü için bu tür "uzlaşmacı" yaklaşımları hesaba katmamaktadır. Hatta eşcinselleri de aileyi merkeze aldıkları için yeterince radikal olmamakla suçlamaktadır: "Eşcinsellik edimi kendi

başına başlangıçta ne kadar radikal ve altüst edici görünürse görünsün, birçok eşcinsel çoğunlukla *normallik*, mevcut toplumsal yapı ve aile kurumu içinde bir yer edinme ve hayatlarını huzur içinde yaşama hakkı için mücadele ediyorlardı...[oysa] bir kimlik politikasını benimseme[k] o kişiyi radikal ya da devrimci yapmaz” (s. 125-126).

Cinselliğin üremeye tabi kılınması Somay’a göre “doğal evrim açısından oldukça yeni bir gelişme olan gamogenesis (eşeyli üreme) ile ortaya çıkan tarihsel bir farklılık[tır] ve ancak bu evrimin de çok küçük bir parçası olan insanlığın ortaya çıkışıyla hegemonik bir yapı şeklini al[mıştır]” (s. 34). “Mevcut erkek/baba egemenliğinin asıl kökeni, ... doğal bir farklılığın yani doğal iş bölümünün evrim sürecinde bir tür olarak insanlar henüz Darwin’ci prangalarının boyunduruğu altındayken, toplumsal bir farklılığa, toplumsal bir iş bölümüne ve giderek toplumsal bir tahakküm biçimine evrilmesinden ibaret[tır]” (s. 37). Bu tespit ister istemez bir görev kipine evrilir. Eğer doğal olanın bir tahakküm rejimine dönüşmesini reddediyor ve tersine çevirmek istiyorsak, üremenin cinsellik üzerindeki üstünlüğüne son vermek için de mücadele etmemiz gerekir (s. 37). Aslında Somay’a göre de “kapitalizmin kendisi en üstün ifadesini ailede bulan erkek ya da baba egemenliği sisteminin yıkılması için maddi koşulları çoktan hazırla[mıştır]” (s. 39) ama fallik dilin kendisi henüz ayaktadır ve onunla mücadele edilmesi gerekir. Somay var olduğunu saptadığı bu tahakkümün sosyo-ekonomik eşitsizlikler nedeniyle mahrum kalan kişi/grup/toplumlar dışında uzun zamandır bilinen doğum kontrol yöntemleriyle aşılmakta olduğu gerçeğini bilse ve bir kaç yerde zikretse de, meselenin toplumsal arka planını yeterince vurgulamadan tartışmayı psikanaliz üzerinden yürütür.

Somay’a göre “erkek/baba tahakkümü olabildiğince basit bir dilsel gösteren etrafında örgütlenir: “1”. Basit bir bedensel çıkıntı olan penisten ziyade tahakküm olarak iktidarın işareti olan *fallus*” (s. 37). *Babalık*, önemsiz bir genetik olgunun hâkim bir ekonomik/toplumsal/kültürel olgu haline getirilmesi demektir ve “tüm erkek egemen toplumsal yapıların temel taşı olarak, kadınların tekeşliliğe zorlanması (yoksa gerçek babanın kim olduğunu nasıl bilecektik?), çocukların... köleleştirilmesi, eşcinselliğin şeytanlaştırılması (ikisi de baba olamayacağına göre bu insanlar neden seks yapıyor?) ve yaşlıların, güçsüzlerin ve delilerin aşağılanması... anlamına gelir?” (s. 38-39).

Bu noktada Somay'ın annelik ve babalık'ın biyolojik olgular değil kültürel ve toplumsal birer kurum olarak inşa edilmiş ve kurgulanmış şeyler olduğunu kanıtlama çabası öne çıkar. Aileyi oluşturan anne(lik), baba(lık) ve çocuk(luğun) kurgulanma biçimlerini ve günümüzde bunların nasıl anlam değişikliklerine uğradığını göstermeye çalışır. *Aile Üç Kişiden Oluşur* ana bölüm başlığı altında yer alan "iki baba açmazı", "üç anne sorunu" ve "çocuğun eti, çocuğun kemiği" bölümlerinde karşımıza çıkan tartışmalar bu bağlamda yer alır. Bu alt bölümlerin ilkinde Somay, babalık meselesini psikanaliz üzerinden ve Freud'un atfı yaptığı ve Lacan'ın geliştirdiği ilksel baba ve hadım edilme kompleksi üzerinden kurgular:

"[Freud'a göre] tarih öncesi zamanlarda çeşitli efsanelere göre, alfa-erkek (ilksel baba, der Urvater) tüm kabileyi kontrol ediyordu ve tüm kadınlar da onun karılarıydı... Babanın erkek kardeşleri zaten öldürülmüş ya da sürülmüştü... Freud, gene çeşitli mit ve efsanelere dayanarak günün birinde kardeşlerin /oğulların bir araya gelip babayı öldürmek için bir komplo kurduklarını iddia eder... Babalarını öldürdüler, sonra parçalayıp yediler ve böylece de ataerkil sürünün sonunu getirmiş oldular... Böylece babanın bedeninin simgelediği gücün kabilenin erkek üyeleri arasında yayıldığı, bölüşüldüğü varsayıldı. Bu, bugün "Batı uygarlığı" dediğimiz şeyin de simgesel başlangıç anıdır. Artık tek bir erkeğin mutlak, kontrolsüz iktidarı yoktur, daha ziyade paylaşılan, oligarşik bir iktidar vardır. Oligarşıktır, çünkü hala tüm kadınları ve çocukları dışarıda bırakmaktadır. Artık komşunun karısına göz koymak yasaktır... [Eski] baba bedensel olarak yok edildi ancak iktidarı dağıtıldığından ve yayıldığından simgesel olarak var kaldı ve hatta gücünü artırdı. Bu eylem.... enest tabusunun da temeli oldu". (s. 47-48).

Somay öldürülen ilksel babanın adeta bir hayalet olarak, tüm yaşayan öznelere "mahrum bırakıldığı fantastik bir keyfi temsil eden bir *ad* olarak yaşamaya devam ettiği"nden söz eder (s. 49). Freud'a göndermeler yaparak Yunan yaratılış efsanelerinden baba katli hikâyelerine değinir. Bu hikâyelerde babaların eş ve kızlarına tecavüzü ve babanın oğul tarafından hadım edilmesi, tam da bu eylem nedeniyle paranoyaklaşan oğulun kendisinin de çocuklarına zarar verişini anlatılmaktadır (s. 50). Bu anlatılar, Batıdaki babalık tanımının yaslandığı düşünsel ve kültürel arka planı okuyucuya sunması bakımından önemlidir. Bu mitik zeminin

batı toplumunda modernleşme ile birlikte yeniden gündeme geldiğini hatırlamakta fayda var. Mitlerin hakikatin kendisi ve hikâyenin tek doğru versiyonu gibi bilimsel/akademik analizlerin temelinde konulmuş olması da önem taşıyor. Bunlar kültürel ve görelî olmalarına ve Somay'a göre de Freud Oidipus kompleksinin evrensel olduğunu iddia etmemiş olmasına karşın, babalıkla ilgili "hakikatin" buradan türetilmiş olması ve tüm bir aile olgusunun temel açıklayıcısı haline gelmesi oldukça sorunludur. Nitekim Somay Şark mitolojisi ve edebiyatında ilksel baba anlatısına denk düşen bir anlatı bulunmadığını belirterek göreliliğe hatırı sayılır bir yer vermemiz gerektiğini belirtir. "Şark"ta babayı öldüren ve onun konumunu ve işlevini devralan her zaman tek bir oğuldur ve bu baba katli eylemi kabiledede/politik yapıda radikal bir değişiklik yaratmaz (s. 59-60). Somay Batı'yı, Batı siyaset düşüncesindeki "demokratikleşemeyen Doğu" imgesi ile karşıtlık içinde ele almakta ve oryantalist söylemi de yeniden üretmektedir.

Somay bu kültürel görelî açıklama biçimini benimserken Malinowski gibi antropologların aileyi "küçük çocukları besleyen bir kurum olarak" evrensel düzeyde gördüğü işlevlerle tanımlamaya çalışmasını eleştirir. Ona göre bu açıklama aile olmasa bu "işlevlerin yerine getirilmeyeceğini göstermez" (s. 56). Ancak aileye ihtiyaç duymadıklarını söylediği Çin Na halkında ana-soyluluk olduğu ve çocukların annenin soyunun bir parçası olarak bu soyun üyeleri tarafından yetiştirildiği görülmektedir (s. 56-57) ki, bu da bir aile biçimidir. Bu örnekte de bir aile vardır ancak ataerkil olmadığı için Somay tarafından aile olarak kabul edilmemektedir çünkü tanıma uymaz.

Üç Anne Sorunu başlıklı bölümde ise annelik sorunsallaştırılmaktadır. Babadan farklı olarak annenin her zaman belli olduğu ya da çocuğu doğuran kadının anne olduğu savlarına karşın Somay anneliği çeşitlendirir: "Annelik ve anaçlık, doğurmak ve büyütme her zaman bir ve aynı şey değildir" (s. 72). Somay son teknolojik ilerlemelerle birlikte annenin/anneliğin aslında üçe ayrılmış olduğunu söyler: doğuran, yetiştiren ve genetik anne birbirinden ayrılmıştır/ayrılabilir. Hamilelikte yaşanan hormonal değişimler nedeniyle annelik içgüdüğü olarak nitelenebilecek davranış değişiklikleri olmaktadır ancak insan yavrusunun çaresiz doğması nedeniyle "annelik içgüdüğünün yani çocuklara bakma dürtüsünün sona ermesi ile çocukların nihayet kendilerine bakabilecek kadar olgunlaşması

arasında ölümcül bir boşluk" (s. 81) ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de kadınları bakım veren olarak altına soktuğumuz baskıdan kurtarmalı ve Shulamith Firestone'un dediği gibi yapay rahimlerden doğacak çocukların bakımını kolektif olarak üstlenmeliyizdir. Somay anne-babaların "narsisistik" nedenlerle çocuğu sahiplenmesini eleştirirken, çocuğun anne-babası bile olmayan yetişkinlerin onlara sahip olması/ çıkması durumunda yaşayabileceklerini hiç gündeme getirmez. O, tabir caizse "aile dışı" çözümler üzerinde durur ve Sophie Lewis'e atıfla "bir kardeşlik ağı içinde örgütlenmiş, topluluğa mal edilmiş tam taşıyıcı anneliği (full surrogacy now) (s. 86) savunur. Kadınların kendi evlatlarını doğurmak ve bakmak konusundaki kendi deyimiyle "hormonal" ve insani arzu ve isteklerini yok sayar. Ona göre "anne yetiştirendir" (s. 88). Genetik malzemeyi ise herkes sağlayabilir.

Somay, "teknoloji bir adım daha ilerlerse, yapay rahimler yoluyla çocuk dünyaya getirmek de mümkün olacak ve kadınlar "doğum" denilen çok yüceltilmiş, ölçsüz biçimde romantikleştirilmiş ama aslında büyük ölçüde travmatik, acılı bazen de ürkütücü olan maceradan kurtulacak-bunu tercih ederlerse kuşkusuz" (s. 87) derken bir erkek olarak hamilelik ve doğum deneyimi hakkında büyük iddialarda bulunur. Donna Haraway'ın *Staying with the Trouble*'da kadınlara bebek değil kardeş yapmalarını tavsiye ettiğinden bahseder. Sanki bunlar birbirleriyle çelişmek zorundalarmış gibi. Kadınlara "bir çocuğa sahip olmayı (veya sahip çıkmayı) bırakmaları" çağrısında bulunan bu slogana, çocuğun sahip olunan değil emanet edilmiş bir varlık olduğu anlayışıyla cevap verilebilir. İslami anlayışlara göre yeryüzündeki her şey -bedenlerimiz dâhil- birer emanettir. Mümkün olduğunca sahiplik algısından kurtulmak ve sahip olmaya değil "var olma"ya çalışmak tavsiye edilmiştir. Bu nedenle çocuğa dair sevgi ve şefkatimiz ister Somay'ın vurguladığı üzere neoteniden -içgüdüsel olarak çocuksu özelliklere duyulan çekim- (s. 90) kaynaklansın, isterse doğum sonrası bakımın ilk yıllarında annenin sahip olduğu içgüdüsel şefkatle beslensin, son tahlilde bir emanet bilinci ile desteklenmelidir.

Ailenin üçüncü ve son ayağı çocuklardır. Bu nedenle Somay da aile meselesindeki kanaatlerini annelik ve babalıktan sonra çocukluk ile ilgili tartışmalara dayandırmaktadır. Kendisine göre, "pedofilik olmayan

[çocuk] taciz[i] cinsel bir eylemden ziyade bir tahakküm, fırsatçı ve habis bir şiddet eylemidir ve hiçbir mazereti yoktur” (s. 94). Cinsel ilişki/evlilik için yasal yaş ya da reşit olma yaşı ile ilgili yasalar ve gündemler, çocuklar için bir kalkan olabileceği gibi bir dezavantaja da dönüşebilir. “Çocukların kendi istekleri dışında alınıp satılmasına veya verilmesine izin veren birçok boşluk içeren yasalar, gençlerin kendi aralarındaki masum ve rızaya dayalı cinsel teması hala cezalandırıyor” (s. 96) diyen Somay, çocukların kendi iradeleri olmayan aoseksüel nesnelere olduğu tezini de eleştirmektedir. Somay’a göre çocuk tacizi ve istismarı vakalarının önemli bir kısmı ailede ve yakınlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Kurum gözetimi altında bulunan çocukların da okullarda, gözaltı merkezlerinde ya da hapishanelerde istismara uğradığına dair istatistikler mevcuttur. Bu durumda sorulması gereken temel soru gözcüleri kim gözleyecek? sorusudur (s. 103) Bu durumda bir kategori olarak “çocukluğu” tamamen ortadan kaldırmak ve meseleyi kökünden çözmek daha doğru olmaz mı?”

Somay, Shulamith Firestone’un *Cinselliğin Diyalektiği* kitabına atıfla ütöpik sibernetik sosyalizmde çocukluk kavramının ortadan kaldırılmış, “çocuklar[ın] tam yasal, cinsel ve ekonomik haklara sahip, eğitim / iş faaliyetleri yetişkinlerden farksız” hale gelmiş varlıklar olacağı (s. 104) görüşünü benimser. Kadınların ve çocukların sadece nesne olarak değil aynı zamanda özne olarak da var oldukları bir toplumda seksin artık bir tahakküm aracı olmayacağını öne sürer. Ancak bu, çocuğun kendi cinselliği hakkındaki algı, bilgi, iradesinin ne zaman gelişeceği, hangi yaşta çocuğun kendisini koruyabilecek kadar bilinçleneceği, çocuğun yeni bakıcılarının şiddetinden nasıl korunacağı gibi soruları cevapsız bırakan bir tartışmadır. Somay’ın çocukluğun bir kategori olarak tamamen reddini temellendirmek bağlamında kurduğu “her yaştan ve cinsiyetten ötekilerle oyunsu bir cinsellik yaşamak nasıl “çocuk tacizi” sayılabilir?” (s. 106) cümlesi ise aşırı iyimser ütöpik naifliğin nerede bitip yeni istismar kapılarının nerede açıldığının belirsiz hale geldiği başka bir düzeyi ortaya koymaktadır. Bu ütopyada çocuklar, ailenin ya da devletin değil tüm topluluğun koruması altında olacaklarından istismar ya da taciz olaylarının son derece nadir olacağı varsayımı da peki o zaman bu yeni gözcüleri kim gözleyecek/kim denetleyecek? sorusunu sormamızı gerektirmektedir.

Somay, *Queering* üst başlığı altında ve yine farklı alt başlıklar çerçevesinde psikolojinin eşcinselliği bir hastalık olarak (s. 122) ya da Freud'un dediği gibi "takılınıp kalınmış bir gelişim aşaması" (s. 123) olarak ele almasından yola çıkarak olgunun izini sürmektedir. Freud'un da bağlı kaldığı doğrusal gelişim teorisine göre, "tek bir erkek ile tek bir kadın arasındaki çiftleşme insan cinselliğinin alabileceği en gelişmiş biçim" olarak kabul edilir. Somay'a göre Freud Aydınlanmacı bir damara sahip olması nedeniyle bu cinselliğin üzerine kurulu olduğu egemen anlatı yapısının belkemiğini sorgula(ya)mamıştır. Eşcinsellik-heteroseksüellik ikilemine itiraz eden Somay *Queering* bölümünde çalışmasının ana tezlerinden bir diğerini ortaya koymaktadır:

"Heteroseksüelliğin, ... mevcut Ortodoks düzenin dışında kalan cinsel ifadeler ve yaşantılar için bir şemsiye terim olarak işlev görebileceğini iddia ediyorum. Bu tartışmada hetero'nun karşıtı homo değil ortho (düz, anayol) ya da idio (kendi) olacak ve ortoseksüellik (düzcinsellik) cinsel ifade ve eylemlerde ortodoksluk olarak, idioseksüellik (ben-cinsellik) ise cinsel eylemde bir ötekinin varlığını kabul etmeyi reddeden narsisist bir cinsellik ifadesi olarak kullanılacak" (s. 124).

Somay eşcinselliğin doğanın mı yoksa yetiştirilmenin mi ürünü olduğuna dair bilimsel/felsefi tartışmalara uzun uzun yer verdiği bu bölümde "ya doğuştan" "ya da sonradan" değil "her ikisi de" şeklinde özetlenebilecek daha bütüncü bir yaklaşıma doğru evrildiğini söylemektedir. Eşcinselliğin doğuştan ve içgüdüsel olduğuna dair pek çok bilimsel veri olmakla birlikte Somay'a göre bunlar insanlardaki eşcinsel davranışı açıklamak için yeterli olmaktan uzaktır. "Çünkü cinsel davranış basit, içgüdüsel üreme davranışından çok daha karmaşıktır ve sayısız unsur tarafından aşırı-belirlenmiştir" (s. 135). Eşcinsellik biyolojik-genetik kökenleri nedeniyle bir yönelim olsa da "bu, yönelimin ardından gelen her şeyin de yönelim olduğu anlamına gelmez" (s. 136). Somay yönelimini ifade etme anlamında açıklık-kapalılık, evlenme-partner olarak kalma, çocuk sahibi olma ya olmama gibi tamamen toplumsal yaşam tercihleriyle ilgili hususları zikretmektedir. Buradan da eşcinselliğin aslında bir yönelim olduğu ve toplumsal tercih olanın yalnızca bu cinselliğin nasıl, hangi toplumsal tercihler çerçevesinde yaşanacağı ile ilgili bir mesele olduğu sonucu çıkmaktadır ki bu da eşcinsel olmanın doğuştan olduğunu

söylemenin bir başka yoludur. Nitekim bölümün sonunda çocukların eşcinselliği eşcinselleri görerek seçmesinin söz konusu olmadığını belirtirken de aynı doğa tezine geri döner (s. 148).

Somay'a göre, tarihteki bazı örneklerde mesela antik Yunan'da, Katolik kilisesinde, Yeniçerilerin civeleklerinde, gerçek anlamda bir eşcinsellikten söz etmek mümkün değildir. Çünkü bunlarda "bir yönelimden tamamen bağımsız olarak bir hiyerarşi ve hegemonya, çocuk/ergen bedeni üzerinde kurulan bir tahakküm" söz konusudur (s. 150). Buna karşın Somay'a göre günümüzde eşcinsel yönelime sahip olanlar bir tahakkümden ziyade egemen düzene karşı beden ve haz merkezli bir direnme içindedirler: "Kendi bedenlerinin ve hazlarının farkına varıp... tahakkümü, sessizlik, inkar ve görmezden gelme üzerine kurulu bu düzeni tehdit etmeye başladılar" (s. 151). Ancak önermenin ne kadar gerçeğin kendisini ne kadar ise beklenen ve umulan değişimleri ifade ettiğini tam olarak söylemek mümkün değil. Zira Somay eşcinsellerin de bir aile huzuru arayışı içinde olduklarını ve bu nedenle aile konusunda beklenen radikalliği taşımadıklarını daha önce ifade etmişti. Ancak bu noktada yaptığı önemli bir tespit var ki o da *Modern Aile* gibi dizilerin ve elbette modern kapitalist toplumun bir yandan "kültürler, yaş grupları ve aynı cinsiyetten kişiler arasındaki cinsel ilişkiyi normalleştiri[rken]... öte yandan da daha önce aykırı ve altüst edici olarak görünen fiilleri evcilleştirmekte" olduklarıdır. Bu, düzenin kendisini tahkim etmekte olduğuna dair bir önermedir ve üzerinde düşünülmalıdır.

Kitabın *Arzu/Dil* başlığını taşıyan üçüncü bölümünde Somay doğa/uygarlık, içgüdü/arzu karşıtlığı üzerinden insanmerkezci bir tartışma geliştirmektedir. Ona göre "insanlar bilinç geliştirdiklerinde... davranışlarının ardındaki itici güç de değişmeye başlar. Artık bu itici güç yalnızca içgüdü değildir. Bu yeni güce arzu diyoruz" (s. 184). "Arzu simgesel düzeni bütün kılacağı sanılan o eksik unsura ulaşmak için doyumsuz/doyurulamaz bir dürtüdür" aynı zamanda (s. 190). Hayvan ile insan arasındaki fark da buradan türetilir; içgüdü hayvanları arzu insanları niteler. Bauman'ın tüketimci toplumun dinamiklerini açıklamak için zikrettiği o "doyurulamaz arzu" metinde ego dürtüsü ve cinsellikle ilgili tartışmalara bağlanır. Somay bu bölümde erkek cinselliğinin üreme ile olan biyolojik/anatomik bağlarından henüz tamamen kurtulamamış olduğunu (s. 225) ve arzusunu etrafında inşa edeceği merkezi bir nesne

aramaya devam ettiğini ve bu arayış sonunda bulunabilecek tek nesnenin penis olduğunu vurgulamaktadır (s. 225). Penisi "fallusun hayali ikamet yeri olarak artı anlamından sıyrabilmek" ve "onu fallusun elinden alabilmek" için biyolojik cinsiyetten bağımsız olarak kadın cinselliği alanına geçme eyleminde bulunmak gerekir (s. 228- 229). Ve "fallus... bir gösteren olduğu için, iptal etme eylemi göstergeler evreninde, dil alanında, yani -en azından başlangıçta- söylemsel olarak gerçekleştirilmelidir" (s. 231). Batı uygarlığının demokrasi ile "simgesel düzende, fallik/hadım edici işlevde bir çatlağı belirginleştirmiş olmasının" önemine değinen Somay'ın, radikal devrimci alternatifler için yine batılı demokrasi kalıplarından fayda ummasının Marx'ın kemiklerini sızlatacağını da söylemeden geçmek olmaz.

Ancak Somay'ın "kadın tarafına geçme eylemi" olarak adlandırdığı şey, gerçekten de önemli bir açılım sunuyor. Bu açılıma ilaveten bir de empatik ile semiyotik olanın daha üst düzeyli bir senteze ulaşmak üzere bir araya gelerek aşılması sürecinden bahsediyor. Ona göre, kadınların ve erkeklerin empatik yanlarını koruyarak, semiyotik alanın da varoluşunu koruyabileceği şekilde bir sentezi yaratabilmelerini sağlamak ve "buyurucu, yasaklayıcı, hiyerarşik olmayan bir söylem olmayan söylem yaratmak" gerekmektedir: "Erkek tarafından kadın tarafına geçme eylemi... kendini inkar... simgesel düzen içinde *neyin ne anlama geldiğini belirleme* ayrıcalıklı konumundan vazgeçmek demektir" (s. 273). Kanımca bu, kitabın belki de en az işlenmiş ama en önemli tezlerinden biri. Yeni "düzen" inşa edilirken Gandalf'ın akıl hocalığını ve koruyucu varlığını *Bülbülü Öldürmek*'teki Atticus'un adalet duygusu ve şefkatli arkadaşlığı ile birleştirerek (s. 275) muhafaza edebileceğimizden bahseden cümlesinde zikrettiği karakteristikleri de yanına yerleştirdiğimizde önemli bir açılımın ipuçlarına ulaşıyoruz. Her ne kadar Somay bunları "babalığın anlamlı kalıntıları" olarak zikretse ve aile sonrası düzenin üzerine kurulabileceği kalıntılar olarak ele almak istese de, ben onları babalığın kendini üzerine temellendirebileceği anlamlı kökler olarak ele almaktan yanayım.

Kadınlara ve çocuklara karşı şiddetin ve tahakkümün zemini olabilen mevcut aile düzenleri Marx ve Engels'in dediği gibi teorik olarak eleştirilebilir, pratikte de dönüştürülebilir. Zaten bugün yapılmaya

çalışılan da budur. Ancak ailenin tek bir açıklama biçimine, tek bir tanıma bağlı kalan indirgemeci yaklaşımlarla ele alınmasının yarattığı daralma, onun farklı biçimler alabildiği/alabileceği gerçeğini, ataerkil olduğu gibi eşitlikçi de olabileceğini göz ardı etmemize neden olmaktadır. Psikolojik indirgemecilik ataerkiye karşı geçmiş ve mevcut toplumsal mücadelelerin anlam ve önemini hafifletmeye neden olabilecek bir sonuç doğurmaktadır.

Kadın-erkek ve aile-çocuk ilişkisinin “baba hegemonyası” üzerinden ortaya konulan kasvetli zemini hakkında çok farklı ideolojik zeminlerden pek çok eleştiri/değerlendirme yapmak mümkündür. Sosyolojik perspektiften aile toplumun yeniden-üretimi, kültürün aktarımı, çocukların, yaşlıların, hastaların bakımı ve korunması, dini ibadetlerin yerine getirilmesi, boş zamanın değerlendirilmesi, gerilimlerin giderilmesi gibi işlevleri yerine getiren bir müessesedir ve zaman içinde bu işlevlerin bir kısmının aileden çıkması ya da aileye geri dönmesi söz konusu olmuştur (daha geniş bir tartışma için bkz. Erkilet, 2020). Kan bağına ve evlenmeye bağlı olarak oluşan akrabalık ilişkileri ve aile tarihsel sosyo-ekonomik ve politik koşullara ve elbette egemen değer sistemine bağlı olarak çeşitlenmiştir. Geniş ve çekirdek aileler, anaerkil ya da ataerkil düzenler, ana-yanı ya da baba-yanı yerleşme ilkeleri, tek-eşlilik ya da çok-eşlilik, çok-karılılık ya da çok-kocalılık, içerden ya da dışarıdan evlenme gibi akrabalık/evlilik/aile modelleri zaman ve mekân farklılıklarına göre şekillenmiş ve çeşitlenmiştir. Çocukların kime ait olduğu ya da kimler tarafından bakılacağı da değişim göstermiştir. Kadının aile içinde bakım veren hatta tek bakım veren olarak konumlandırılmasının kadının dezavantajlı konumuna ve dolaylı olarak kadın yoksulluğuna yol açan bir etmen olduğu doğrudur (Erkilet, 2021). *Ev içi emeğin ücretlendirilmesi* bağlamındaki sosyal politika tartışmaları da bu soruna ilişkin çözümlerden biri olarak zikredilmiştir. Kaldı ki, bakım-veren olarak tek bir kadının atanması durumu da modern burjuva toplumuyla birlikte gündeme gelmiş bir meseledir. Geleneksel toplumlarda çocuğun bakımı burjuva ailede olduğu gibi kadına ve özellikle tek bir kadına ait değildir. Bir Afrika atasözünde söylendiği gibi ‘bir çocuğu büyütmek için koca bir köy gerekir’. Türkiye’de büyükanne ve büyükbabaların torunlarının bakımına aktif olarak katılması, modernleşme sürecinde tampon bir mekanizma olarak ele alınmış ve incelenmiştir.

Bu bağlamda zikredilebilecek son iki husus da eşit ebeveynlik (equal parenting) ve esnek çalışma imkânlarının artırılmasıdır (Erkilet, 2021, s. 56). Eşit ebeveynlik "eşit bakım-verme" (equal caregiving) kavramı ile birlikte kullanıldığında, yukarıda ele aldığımız tartışmalar açısından daha da anlamlı hale gelmektedir (WEP-UK, https://www.womensequality.org.uk/equal_parenting_and_caregiving). Ben bu kavramları "birlikte ebeveynlik yapma", "birlikte bakım-verme", "bakım ve ebeveynliği paylaşma" olarak da tercüme edebileceğimizi düşünüyorum. Bu prensipler istikametinde yaşayan ve örgütlenen pek çok insan, sosyal politika üreten pek çok kurum ve sivil toplum kuruluşu var. Bu açıdan bakıldığında, aileyi tek başına baba/erkek hegemonyasının ayakta tutulması için icat edilmiş/kurgulanmış/kurumsallaştırılmış bir müessese olarak tanımlayamayız. Ya da batılı anlamda sınıflı toplumun ve temelde mülkiyetin bir ürünü olarak sınırlandırmayız. Gerçeklik çok daha karmaşıktır. Somay'ın kitap boyunca bağlı kaldığı Batılı paradigma özellikle de Shulamith Firestone ile Lacancı psikanalizin birleşimine dayanan versiyonu, bu karmaşık gerçekliği yalınkat bir açıklama biçimine indirgemektedir.

Cesur Yeni Dünya kitabında Aldous Huxley kapitalizmin insanı insan olmaktan çıkararak, yapay rahimlerde ve toplumun ihtiyaçları istikametinde "üretilen", "tüketilen" ve kelimenin her anlamıyla kontrol edilen bir nesneye indirgeyen doğasına, gelmiş geçmiş en başarılı eleştirilerden birini getirmektedir. Kitaptaki en sarsıcı detaylardan biri yapay rahimlerde üretilen bebeklerden bazılarının toplumda kimsenin yapmak istemeyeceği işleri yapmaları, o işlere sessizce katlanabilmeleri amacıyla daha az oksijen verilerek sakatlanmalarıdır (Huxley, 2006, 36-37). Böylece kimsenin itiraz etmeyeceği bir düzen yaratılmış olur. Bu tür sınırsız kontrol ve öjenizm olasılığı taşıyan bir düzenin kitapta ideal toplum ütopyası olarak sunulmasındaki çelişki düşündürücüdür. Ancak buradan ütopyaları tamamen reddettiğimiz sonucu çıkarmamalı. Ütopyalar bize son tahlilde ulaşmak istediğimiz hedefleri gösterir. Bu bağlamda önemlidirler; alternatif ufuklar açar, bize başka bir hayatın da mümkün olduğunu gösterirler. Bu nedenle, dayatmacı olmayan gelecek tasavvurlarına ihtiyacımız var. Mesela kadınla erkeğin, anne-baba ve çocukların, büyükanne ve dedelerin ahenkli bir tamamlayıcılık içinde, sevgi ve dayanışmayla vasıflanan bir ilişki içinde yaşadığı aileler tasavvur edebiliriz.

Mevcut ailenin kutsal olmadığını hatta ailenin kutsal olmadığını biliyoruz. Ama diğer toplumsal kurumlar gibi ailenin de, değerli olan şeylere ulaşmanın bir vasıtası ve zemini olabileceğini düşünüyoruz. Diğer toplumsal kurumlar gibi, aile de iyi veya kötü olabilir. Adil ya da sömürücü, zalim ya da kucaklayıcı olabilir. Adil bir ekonomik sistem, adil ve katılımcı bir siyaset, özgürlükçü ve zihin açıcı bir eğitim sistemi gibi. Bu kurumların hegemonyaya direnen ve hakka odaklı insanlar için bir rahim işlevi görebilecek şekilde yeniden örgütlenebileceğine inanıyoruz. Bunu diğer insanlar ve hayvanlarla birlikte uyum içinde yaşarken ve dayanışma içinde gerçekleştirebileceğimize inanıyoruz. Hayvanlarla dedim, bilerek; çünkü Somay'ın kitapta insan-hayvan türsel ayrımları üzerinde ısrarla ve *insanmerkezci* denilebilecek vurgularla durmasına ve hayvanları içgüdüsellığe, insanları cinselliğe indirgeyerek tanımlamasına da itirazım var. Bu bağlamda Frans de Waal'in *Hayvanların Ne Kadar Zeki Olduğunu Anlayacak Kadar Zeki miyiz?* kitabına atıf yapıyorum. Waal'den (2021, 14) esinlenerek "hayvanlarda kültür, empati ve arkadaşlık hakkında" hatta "bir zamanlar insanlığın alametifarikası sayılan akılcılık" hakkında bile konuşabileceğimizi düşünüyorum. Kısacası, ailenin ötesine geçmek için değil ama mevcut aile düzenlerini teoride eleştirmek ve pratikte dönüştürmek için yapabileceğimiz pek çok şey var. Neden bunlar hakkında birlikte düşünmeyelim? Birlikte eylemeyelim?

Teşekkür: Bulunmamaktadır.

Etik Beyan: Araştırma etik beyan gerektirmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Finansal Destek: Bu araştırma için finansal destek alınmamıştır.

Kaynaklar / References

- Erkilet, A. (2020). Değişen dünyada kadın, aile ve sosyal politikalara dair bazı değerlendirmeler. *Aile Olmak: Süreklilik ve değişim ekseninde* (s. 159-170) içinde. Tire Kitap.
- Erkilet, A. (2021). Boşanma sonrası kadın ve çocuk yoksulluğu. Öznur Özdemir & Hülya Terzioğlu (Der.), *Tarihten günümüze boşanma* (s. 49-58) içinde. Gökkuşbu Yayınları.
- Huxley, A. (2006). *Cesur yeni dünya* (4. Baskı). (Ü. Tosun, Çev.). İthaki Yayınları.
- Somay, B. (2024). *Ailenin ötesi: Başka bir üreme, cinsellik ve kardeşlik rejimi için öneriler*. Metis Yayıncılık.
- Waal, F. de. (2021). *Hayvanların ne kadar zeki olduğunu anlayacak kadar zeki miyiz?* (3. Baskı). (A. B. Kaya, Çev.). Metis Yayınları.
- WEP-UK (tarıhsız). Equal parenting and caregiving. 17 Kasım 2024 tarihinde https://www.womensequality.org.uk/equal_parenting_and_caregiving adresinden erişilmiştir.